

Nekroloji:

**İSLÂMÎ YAZMALARA ADANAN BİR ÖMÜR:
PROF. İREC AFŞAR (1925-2001)**

OSMAN G. ÖZGÜDENLİ*

İran'ın dil, tarih, edebiyat ve kültür alanlarında yetiştirdiği en büyük ilim adamlarından Prof. İrec Afşar 9 Mart 2011 Çarşamba günü Tahran'da vefaat etti. İran tarihi araştırmacıları, yayınladığı iki yüzün üzerinde ana kaynak ve iki binin üzerinde makale ile Prof. Afşar'ın İran tarihi ve kültürüne nedenli önemli katkılarda bulunduğunu gayet iyi bilirler. O, Mirzâ Muhammed-i Kazvîni, Seyyid Hasan Takî-zâde, Sa'îd-i Nefîsî, 'Abbâs İkbâl, Muctebâ Minovî ve Muhammed Takî Dânişpejûh gibi İran dili, edebiyatı ve tarihinin büyük araştırmacılarının son temsilcilerindendi.

Prof. Afşar 16 Mihr 1304/8 Ekim 1925 tarihinde muhtemelen XVI. yüzyılda İran'ın Yezd şehrine göç eden Afşar Türklerine mensup olan Dr. Mahmud Afşar ile Nusret Afşar'ın oğlu olarak Tahran'da dünyaya geldi. 1312-1324/1933-1945 yılları arasında İlköğrenimini Zerduştîyân Debîstânı, Orta öğrenimini ise Fîrûz Behrâm Debîristânî'nde tamamladıktan sonra 1324-1328/1945-1949 yılları arasında Tahran Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde öğrenim gördü. 1329/1950 yılında Kültür Bakanlığında göreve başlayan Afşar, kısa bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra Prof. Dr. Muhsin Sabâ ve Muhammed Takî Dânişpejûh'un teşvikiyle Tahran Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne kütüphaneci olarak atandı. Yaklaşık 9 yıl bu görevi sürdüren Afşar 1335-1336/1956-1957 yılları arasında Avrupa'da kütüphanecilikle ilgili eğitim gördü. 1337-1348/1958-1969 yılları arasında Tahran Üniversitesi'ne bağlı Dâniş-sarây-i 'Alî'de kütüphanecilik dersleri verdi. 1340-1341/1961-1962 yılları arasında Daniş-sarây-i 'Âli Kütüphanesi, 1341/1962 yılında ise İran Millî Kütüphane'sinde müdürlük görevinde bulundu. 1342-1343/1963-1964 yılları arasında Tahran Üniversitesi'ne dönerek Merkez-i Tahkikât-i Kitâbşinâsî, 1344-1358/1965-1979 yılları arasında ise Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi (*Kitâbhâne-yi Merkezî ve*

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Merkez-i Esnâd-i Dânişgâh-i Tahran)'nin müdürlüğünü yürüttü. 1344-1352/1965-1973 yılları arasında Tahran Üniversitesi İçtimâî İlimler Fakültesi'nde dersler verdi. 1348-1357/1969-1978 yıllarında Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde Doçent ve Profesör olarak görev yaptı. Aynı yıllarda Tahran Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde İslâmî yazmalar ve kütüphanecilik üzerine dersler verdi. 1979 yılındaki İran devriminden sonra üniversitedeki görevinden ayrılan Prof. Afşar bu tarihten sonra kendini tamamen bilimsel çalışmalara verdi. 1368/1989-1990 yılı kışında misafir öğretim üyesi olarak Bern Üniversitesi'nde, 1378/1999 yılında da Avusturya Millî Kütüphanesi'nde bulunan Farsça yazmaların kataloğunu hazırlamak için Viyana'da bulundu.

Prof. Afşar yayım faaliyetlerine daha öğrencilik yıllarında başladı. Çok genç yaşlardan itibaren İran dili, edebiyatı, tarihi ve kültürü araştırmalarında önemli rol oynayan pek çok derginin yayınında görev aldı: 1323-1325/1944-1946 yılları arasında *Âyende* dergisinin evvela içişleri müdürlüğünü, 1357-1372/1978-1993 yılları arasında ise editörlüğünü yürüttü. 1325-1334/1946-1955 yıllarında *Cihân-i Nov* dergisinin yayınında görev aldı. 1331-1332/1952-1953 yıllarında *Mihr* dergisinin editörlüğünü yürüttü. 1331/1952 yılında Muhammed Takî Dânişpejûh, Menüçehr Sutûde, 'Abbâs Zeryâb gibi araştırmacılarla birlikte *Ferheng-i İran-zemîn* dergisini kurdu. 1333-1345/1954-1966 yıllarında *Kütâbhâ-yi İrân*'ı yayınladı. 1333-1335/1954-1956 yılları arasında *Sohen* dergisinin editörlüğünü, 1334-1340/1955-1961 yılları arasında ise *Kitâb-i Mâh* dergisinin müdürlüğünü yürüttü. 1336-1337/1957-1958 yıllarında daha sonra Encümen-i Kitâb'a dönüşecek olan Kulûb-i Kitâb'ın kurulmasında görev aldı. 1337-1357/1958-1978 yıllarında *Râhnumâ-yi Kitâb* dergisinin editörlüğünü ve müdürlüğünü yürüttü. Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde bulunduğu 1340-1357/1961-1978 yıllarında Muhammed Takî Dânişpejûh ile birlikte *Neşriyye-yi Nushahâ-yi Hattî* dergisini ve

1345-1357/1966-1978 yıllarında *Kütâbdârî* dergisini yayınladı. 1348-1351/1969-1972 yılları arasında Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından yayınlanan *İrân-şinâsî* dergisinin müdürlüğünü yaptı. 1357-1361/1977-1982 yıllarında Sâzmân-i Kitâb'ın kuruluşunda görev aldı.

Prof. Afşar İran tarih ve kültürüne katkılarında dolayı pek çok ilmi ve kültürel kuruluşun üyeliğine seçilmişti. Bu kuruluşlar arasında Encümen-i İrân-şinâsî (1331/1952), Bunyâd-i Ferheng-i İran (1356/1977), Sâzmân-i Esnâd-i Millî (1356/1977), Encümen-i Asâr-i Millî (1358/1979),

Encumen-i İrân-şinâsî-yi Avrupa (1358/1979), Al-Furqan, Islamic Heritage Foundation (1369/1990) ve Society for Iranian Studies (1376/1997)'i saymak mümkündür.

Prof. İrec Afşar'ın yayınladığı iki yüzün üzerinde kitap ve iki binin üzerindeki makalenin burada kısa bir dökümünü yapmak dahi imkânsızdır (Prof. İrec Afşar'ın 1999 yılına kadar olan yayınlarının bir listesi için bkz. *List of Published Books&Articles of Prof. Iraj Afshar*, Los Angles 1999, s. 1-134. Bu liste 2003 yılında Prof. İrec Afşar'ın yeni yayınları ilave edilerek 160 sayfa halinde yeniden yayınlanmıştır). Yine İrec Afşar için yayımlanan iki armağan kitabı için bakınız. *Erc-nâme-yi İrec: Be-pâs-i nîm karn-i sevâbik-i dirâhşân-i ferhengî ve dânişgâhî-yi Ostâd İrec Afşar*, ed. Mohsîn Bâkirzâde, I-II, Tahran 1377/1998, s. 15-33; *Iran and Iranian Studies: Essays in Honor of Iraj Afshar*, ed. Kambiz Eslami, Princeton - New Jersey 1998).

Prof. İrec Afşar özellikle İslâmî yazmalar, Farsça yazmaların kataloglanması, resmî vesikalar, yazma kütüphaneleri ve İran arşivleri gibi pek çok alanda temel, öncü ve kalıcı araştırmalar ortaya koymuştur. Yine, yayınladığı iki yüzü aşkın tarihî metin ile İran dili, edebiyatı, tarihi ve kültürü araştırmalarına ciddi katkılarda bulunmuştur. Yayınladığı ana kaynak ve vesikaların çok önemli bir kısmının Selçuklu, Hârezmşâh, İlhanlı, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safevi ve Kaçarlar gibi İran coğrafyasında hüküm süren Türk hanedan ve devletlerinin tarihine ait olması hasebiyle, Prof. Afşar'ın Türk tarihi ve kültürü araştırmalarına da çok büyük katkılarda bulunduğunu özellikle belirtmek gerekir.

Prof. Afşar, büyük bir şevkle bütün ömrünü eserlerini yayınlamaya verdiği Firdevsî, Hâfız, Reşîdu'd-dîn Fazlullah, Vassâf, 'Abdullah-i Kâşânî, İskender Beg Munşî, Emîr Kebîr, Mirzâ Muhammed Kazvînî ve Muhammed-i Musaddik gibi büyük âlim, edip, şair ve siyaset erbabının ebedî hayattaki meclisinde yer almayı çoktan hak etmiştir. Burada Omurtag Han'a ait şu sözleri hatırlamamak mümkün değil: "İnsan iyi yaşasa da ölür, fakat bir diğeri doğar, o da bu yazıtlara bakarak onların ne yaptığını bilir".

Prof. Afşar, kendisini yakından tanıyanların çok iyi bildiği üzere, son derece mütevazî, hoş görülü ve yardımsever bir kişiliğe sahipti. Köklü ve varlıklı bir aileye mensup olmasına rağmen, oldukça sade bir şekilde yaşamış ve kendini tamamen bilimsel çalışmalara adanmıştır. Ortaya koyduğu binlerce çalışma ve daha hayattayken elde ettiği haklı şöhret onu alçak gönlülükten ayırmamıştır.

1995 yılından beri şahsen tanıma fırsatı bulduğum ve değerli yardım ve tavsiyelerinden daima istifade ettiğim Prof. Afşar'ın bana 24 Temmuz 2004 tarihinde evinde anlattığı bir anısını burada okuyucularla paylaşmak istiyorum: "1950'li yıllarda değerli dostum Prof. Muctebâ Mînovî Kültür Ataşesi olarak İstanbul'da bulunuyordu. Bir Avrupa seyahatim esnasında Prof. Mînovî'yi İstanbul'da ziyaret ettikten sonra Tahran'a dönmeye karar verdim. Prof. Mînovî'nin İstanbul'da bulunan evine girdiğimde içeride bir misafiri vardı. Beni misafirine takdim etti. Sonradan Prof. Faruk Sümer olduğunu öğrendiğim bu misafir bana yaklaştı ve "demek onca kitap ve makaleyi yayımlayan meşhur İrec Afşar bu genç delikanlı" dedikten sonra beni kucaklayarak öptü. Prof. Mînovî pek de beklemediği bu yakın ilgi karşısında Prof. Sümer'e "Benimle tanıştığın zaman bana bu kadar yakınlık göstermemiştin. Bu yakınlığın sebebi ne" diye sordu. Prof. Sümer, Prof. Mînovî'ye dönerek "Dostum, sen bir İranlısın, oysa bu delikanlı bir Afşar Türkü" dedi. Prof. Mînovî hiç de beklemediği bu cevap karşısında gülerek "Nereden biliyorsun, İrec Türkçe bilmez ki, eğer ismine bakarak onu 'Afşar Türkü' zannediyorsan yanılıyorsun" dedi. Buna karşılık Prof. Sümer'in cevabı net oldu: "Ben sadece ismine bakıp ona 'Afşar Türkü' demedim. 'Afşar Türkü' dedim, çünkü bu delikanlının gözleri 'Afşar gözleri'. Ben bu gözleri Pınarbaşı ve Toros yaylalarındaki Afşarlardan tanıyorum, gözler insanı yanıltmaz" dedi. Bunun üzerine Prof. Mînovî cevap vermedi.

İran'ın XX. yüzyılda yetiştirdiği en büyük ilim adamlarından biri olan Prof. Afşar her ne kadar Türkçe bilmesede, ömrünü tarih ve kültür araştırmalarına adanmış bir Afşar Türkü idi. Mekânı cennet olsun!

Osman G. ÖZGÜDENLİ

Prof. Dr. İrec Afşar

